

УДК. 313.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.17>

ЗНАЧЕННЯ ПОКАЗІВ СВІДКІВ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Лесяк Я.О.,
*кандидат юридичних наук, викладач,
Київський професійно-педагогічний коледж ім. А.М. Макаренка,
адвокат
ORCID: 0009-0004-4948-0671*

Ханов А.О.,
*викладач,
Київський професійно-педагогічний коледж ім. А.М. Макаренка,
адвокат
ORCID: 0009-0007-3957-4190*

Шевчук В.Л.,
*викладач-методист,
Київський професійно-педагогічний коледж ім. А.М. Макаренка
ORCID: 0000-0002-9818-9491*

Лесяк Я.О., Ханов А.О., Шевчук В.Л. Значення показів свідків у розслідуванні кримінальних правопорушень.

У науковій статті проводиться дослідження інституту показів свідків у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Актуальним питанням є роль свідків у кримінальних провадженнях як ключового джерела інформації, що може суттєво впливати на встановлення істини.

Наукова стаття присвячена проблемам, які виникають при отриманні та використанні показань свідка, зокрема, їх достовірність та відповідно в подальшому допустимість, вплив зовнішнього тиску та інших учасників провадження або службових осіб, а також можливість перекручування інформації, недостовірності даних.

Окрема увага приділено аналізу правових закріплення свідчень у протоколі, що є важливим для забезпечення прийняття цього доказу. Досліджуються права та обов'язки свідка перед початком проведення допиту та закріплення таких результатів у протоколі. Доцільним джерелом точної фіксації показань свідка є аудіофіксація або відеофіксація, а застосування інформаційних технологій під час допиту є певним стримуючим фактором для надання свідками достовірної інформації.

Свідчення осіб в кримінальному провадженні закріплюється протоколом, який має визначену кримінально-процесуальним законом форму та є обов'язковим документом. В самому протоколі допиту вказується, що свідок попереджений про дачу неправдивих свідчень та відмову від дачі свідчень. В той же час, свідки мають право не свідчити проти своїх рідних осіб. Протокол допиту має чітко визначену структуру, обов'язкові реквізити для його заповнення, під час допиту свідок має право користуватись правовою допомогою адвоката.

Важливою процесуальною діяльністю є оцінка достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів, яка здійснюється слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом на підставі закону і в межах їх процесуальних повноважень.

Основні властивості показань свідка, сукупність яких утворює зміст даного виду доказів: відомості є усним або письмовим повідомленням; джерелом відомостей виступає особа, наділена процесуальним статусом свідка; відомості мають значення для даного кримінального провадження; при отриманні та оформленні відомостей забезпечено дотримання вимог законодавства.

Ключові слова: свідок, кримінальне провадження, інформація, дані, протокол, допит.

Lelyak Ya.O., Khanov A.O., Shevchuk V.L. The significance of witness testimony in the investigation of criminal offenses.

The scientific article examines the institution of witness testimony in the process of investigating criminal offenses. A topical issue is the role of witnesses in criminal proceedings as a key source of information that can significantly influence the establishment of the truth.

The scientific article is devoted to the problems that arise when obtaining and using witness statements, in particular, their reliability and, accordingly, admissibility, the influence of external pressure and other participants in the proceedings or officials, as well as the possibility of distortion of information, unreliability of data.

Special attention is paid to the analysis of the legal confirmation of evidence in the protocol, which is important to ensure the acceptance of this evidence. The rights and obligations of the witness are investigated before the interrogation begins and such results are recorded in the protocol. An appropriate source of accurate recording of the testimony of a witness is audio recording or video recording, and the use of information technology during interrogation is a certain deterrent to the provision of reliable information by witnesses.

The testimony of persons in criminal proceedings is recorded in a protocol, which has the form defined by the criminal procedure law and is a mandatory document. In the interrogation protocol itself, it is indicated that the witness was warned about giving false testimony and refusing to testify. At the same time, witnesses have the right not to testify against their relatives. The interrogation protocol has a clearly defined structure, mandatory requisites for filling it out, during the interrogation the witness has the right to use the legal assistance of a lawyer.

An important procedural activity is the assessment of the credibility of witness statements and other procedural sources of evidence, which is carried out by the investigator, prosecutor, investigating judge, court on the basis of the law and within the limits of their procedural powers.

The main properties of the testimony of a witness, the totality of which forms the content of this type of evidence: the information is an oral or written message; the source of information is a person granted the procedural status of a witness; the information is important for this criminal proceeding; compliance with the requirements of the legislation is ensured when receiving and processing information.

Key words: witness, criminal proceedings, information, data, protocol, corruption.

Постановка проблеми. Дані, які передають свідки у кримінальному провадженні відіграють важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, оскільки вони можуть встановити факти, які є максимально важливими для доказування. Особливістю кримінальних діянь є труднощі в виявленні, розробленні прихованих складних схем вчинення, створення нових механізмів скоєння злочинів. Доказами у кримінальних провадженнях можуть бути документи, фінансові звіти, висновки експертів, різного роду документи, електронні докази, проте таких даних може бути не достатньо і необхідно залучати додаткові джерела доказів. Саме тому допит свідків, які мають інформацію у справі, причетної до події або мають доступ до різного роду інформації.

Наукова стаття присвячена аналізу значення показів свідків у процесі викриття злочинів, а також вивченню правових механізмів, які забезпечують закріплення показання свідків у протоколі допиту. Увага також приділяється проблемам достовірності свідчень та можливостям використання їхніх показів у судовому процесі як доказової бази. Важливим є збереження структури протоколу допиту та його форми, дотримання всіх необхідних даних в його змісті, роз'яснення норм законодавства свідку (Конституції України, Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), Кримінального кодексу України (далі – КК))

Мета дослідження. Дана стаття має на меті проаналізувати питання значення показів свідків під час розслідування кримінальних правопорушень; дослідити закріплення показань свідків у протоколі; визначити обов'язкові умови існування протоколу допиту.

Стан опрацювання проблематики. Питання закріплення показань свідків у кримінальних провадженнях щодо розслідування корупційних діянь вивчаються багатьма науковцями та відображено у наукових працях. У статті використані наступні праці щодо вказаного питання: Глобенко Г.І. “Речові докази у кримінальному процесі” (2022), Габрелян Ю.А., Чепель О.В. “Показання свідка у кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги”, Рогатинська Н., Вербовецька О. “Процесуальні аспекти показань свідків як джерела доказів” (2019), Ляш А.О. “Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання” (2017), Скрябін О.М. “Забез-

печення прав свідків у кримінальному процесі” (2020), Харітонова М.В. “Специфіка правового статусу свідка в кримінальному процесі України” (2019), Рибалко Г.С. “Анонімні свідки та право обвинуваченого на справедливий суд” (2023). При цьому, питання показів свідків є завжди актуальним та потребує додаткового вивчення.

Виклад основного матеріалу. Свідки в кримінальному провадженні займають активну позицію у встановленні фактів та обставин справи. У разі якщо документи та висновки експертів – це документи, які несуть необхідну інформацію, то до свідчень слід відноситись вкрай обережно. Важливо оцінювати надійність свідка, враховуючи його мотиви, можливе упередження та об’єктивність.

Допит свідків проводиться з дотриманням процесуальних норм, щоб уникнути тиску та маніпуляцій. На стадії досудового розслідування, в самому протоколі допиту необхідно вказується, що свідок попереджений про дачу неправдивих свідчень та відмову від дачі свідчень. В той же час, свідки мають право не свідчити проти своїх рідних осіб. Покази осіб, що були співучасниками кримінальних правопорушень, дійсно мають особливе значення, але їх надійність потребує ретельної перевірки, через свідому необхідність уникнути відповідальності. В судовому порядку свідки також складають присягу як відповідальність за надання неправдивих свідчень.

Відповідно до кримінально-процесуального законодавства, показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження, зафіксовані в належному порядку (ст. 95 КПК України). Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК) [1].

Визначення поняття “показання” у кримінально-процесуальному законі має свої обов’язкові ознаки: 1) форма закріплення (усна або письмова); 2) учасник процесу; 3) дані мають бути важливими та значущими, стосуватись предмету розслідування; 4) належна фіксація. До ознак терміну “свідок” слід віднести: 1) фізична особа; 2) відома інформація про факти правопорушення; 3) здійснено виклик до уповноваженої особи.

Відомості про обставини можуть відображатися у показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, які більш просторово “малюють” картину відповідного кримінального правопорушення. Однак, як показує практика, навіть цілком незацікавлений учасник кримінального провадження надаючи свої свідчення, може як з об’єктивних, так і суб’єктивних причин помилятися [2, с. 209]. Тому слід враховувати вік свідка, проміжок часу через який надаються показання, його стосунки з іншими учасниками процесу, зацікавленість у певному процесуальному рішенні.

Протокол допиту свідка містить анкетні дані свідка, його національність та громадянство, місце роботи та освіти, місце проживання (реєстрації), наявність або відсутність судимості, документ, що засвідчує особу. По процедурі: особа, яка допитується повинна знати обставини, за якими її допитують, номер кримінального провадження та його правову кваліфікацію. Свідку роз’яснюються положення ст. 63 Конституції України (відсутність відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім’ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом), зміст ст. 18 КПК України (свобода від самовикриття та можливість не свідчити проти близьких родичів та членів сім’ї), права та обов’язки, передбачені ст. 66 КПК України.

Свідка попереджають про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу) та ст. 385 КК України (відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов’язків).

Основні суттєві властивості показань свідка, сукупність яких утворює зміст і форму даного виду доказів: 1) відомості є усним або письмовим повідомленням; 2) джерелом відомостей виступає особа, наділена процесуальним статусом свідка; 3) відомості мають значення для даного кримінального провадження; 4) при отриманні та оформленні відомостей забезпечено дотримання вимог законодавства [3, с. 453].

У протоколі зазначаються питання слідчого та відповіді свідка. Після завершення допиту свідок має ознайомитися з протоколом і підписати його, у разі наявності зауважень, внести зміни до протоколу.

Інформація, отримана під час допиту свідка, є конфіденційною і може бути використана тільки в межах кримінального провадження. Невиконання базових правил щодо ведення протоколу може стати підставою для визнання його недійсним.

Докази мають ознаки для їх існування – це належність та допустимість, достовірність та достатність, такі категорії є обов'язковими в умовах збирання та доказів та впливають на їх подальшу оцінку. Достовірність показів свідка викликає певну настороженість, оскільки існує вірогідність натрапити на свідка, який перекручує показання або має намір обмовити іншу особу.

Аналізуючи ознаку достовірності, варто акцентувати увагу на тому, що, будучи присутньою в показаннях свідків, вона більшою мірою відображає їх обґрунтованість, ніж істинність. Зазначений підхід до достовірності показань свідка, відхід від істинності в сторону обґрунтованості віродив у наукових колах думку, що відображає низький ступінь довіри до показань свідка як окремої групи доказів [4, с. 455].

Процесуальні особливості, які виокремлюють показання свідків серед інших джерел доказів: суб'єкт давання показань, який стосується учасників, що відіграють допоміжну роль у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності, а отже, не повинен бути зацікавленим у результатах справи; щодо суб'єкта надання показань не встановлено законом вікових обмежень; показання свідка документально закріплені в протоколі допиту; кримінальна відповідальність за надання неправдивих показань, до якої притягується особа, яка досягла 16-річного віку [5, с. 249].

Оцінка достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів, як і вся діяльність із дослідження фактичних обставин кримінального провадження, є процесуальною діяльністю і здійснюється слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом на підставі закону і в межах їх процесуальних повноважень. Суб'єктами оцінки достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів є також підозрювані, обвинувачені, їх законні представники, захисники, потерпілі та інші учасники процесу в межах прав, визначених законом [6, с. 1].

Свідок у кримінальному процесі є незамінним джерелом відомостей про факти, які мають ключове значення для встановлення або спростування обставин, що входять у предмет доказування. Важливою особливістю роз'яснення прав свідка є те, що воно відбувається безпосередньо перед початком його допиту, при цьому особа набуває статусу свідка відразу після її офіційного виклику на допит. Саме з цього моменту свідок отримує права та обов'язки, передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством [7, с. 457].

Під час допиту може бути одержана інформація, яка має значення для розв'язання розшукових завдань, важливих для досудового розслідування, і подальшого судового розгляду кримінальної справи, а також відомості, що дають можливість оцінити додержання процесуальної форми проведення процесуальної дії й відповідність її результатів, відображених у протоколі процесуальної дії й додатках до нього, шляхом зіставлення з показаннями осіб про її хід і результати [8, с. 76].

Свідок може відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення; користуватись правовою допомогою адвоката; користуватись нотатками і документами при даванні показань; ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноруч зробити такі доповнення і зауваження [1].

До засобів з'ясування достовірності показань свідка належать слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, здійсненням яких перевіряються дані, одержані під час допиту свідка, а також логічні операції з аналізу, порівняння, синтезу, індукції та дедукції, які використовуються під час оцінки доказів для визначення у формі судження відповідності чи невідповідності події кримінального правопорушення фактичних даних, які одержані під час допиту свідка, та напрямів їх перевірки здійсненням процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру [9, с. 109].

Показання свідка, які фіксуються у протоколі допиту не можуть мати розбіжностей з іншими процесуальними діями, які проведення в рамках досудового розслідування. Таким чином, підтверджується достовірність показів та подальше їх використання в матеріалах справи.

Висновки. Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження, зафіксовані в належному порядку. Основні суттєві властивості показань свідка, сукупність яких утворює зміст і форму даного виду доказів: 1) відомості є усним або письмовим повідомленням; 2) джерелом відомостей виступає особа, наділена процесуальним статусом свідка; 3) відомості мають значення для даного кримінального провадження; 4) при отриманні та оформленні відомостей забезпечено дотримання вимог законодавства.

Докази мають ознаки для їх існування - це належність та допустимість, достовірність та достатність, такі категорії є обов'язковими в умовах збирання та доказів та впливають на їх подальшу оцінку.

Свідчення осіб в кримінальному провадженні закріплюється протоколом, який має визначену кримінально-процесуальним законом форму та є обов'язковим документом. Протокол допиту повинен бути складений у письмовій формі, містити дату, час і місце проведення допиту, дані про особу, яка проводить допит, і особу, що допитується.

Слідчий повідомляє свідку його права та обов'язки перед початком допиту, а також про відповідальність за відмову від дачі показань або за надання неправдивих показань. Свідок також має право користуватись правовою допомогою. Доцільним джерелом точної фіксації показань є аудіофіксація або відеофіксація, саме застосування інформаційних технологій під час допиту є певним стримуючим фактором для надання свідками достовірної інформації.

Саме тому, свідок у кримінальному процесі є незамінним джерелом відомостей про факти, які мають ключове значення для встановлення або спростування обставин, що входять у предмет доказування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Глобенко Г.І. Речові докази у кримінальному процесі: окремі питання теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 208–212.
3. Габрелян Ю.А., Чепель О.В. Показання свідка у кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство"*. С. 451–458. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287330/281227>.
4. Рогатинська Н., Вербовета О. Процесуальні аспекти показань свідків як джерела доказів. *Актуальні проблеми правознавства*. 4 (20)/2019. С. 246–251.
5. Ляш А.О. Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Право". 2017 № 2 (16). С. 1–13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.
6. Скрябін О.М. Забезпечення прав свідків у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 455–457.
7. Харітонова М.В. Специфіка правового статусу свідка в кримінальному процесі України. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2019. Ч. 3. С. 73–77.
8. Рибалко Г.С. Анонімні свідки та право обвинуваченого на справедливий суд. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія "Право". Випуск 36, 2023. С. 198–204.
9. Лозинська Ю.В. Засоби з'ясування достовірності показань свідка у кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2018. № 65. С. 101–112.